

Hamlet niet centraal

Acteurs van 't Barre Land gaan gesprek aan met de tekst

HAMLET
Auteur: William Shakespeare
Vertaling: Erik Bindervoet, Robbert-Jan Henkes
Regie: Jan Ritsema
Spel: Vincent van den Berg, Margjin Bosch, Anouk Driessen, Peter Kolpa, Ingejan Lijthart, Schenk, Marijn Nieuwerf, Czeslaw de Wijs
Toneelbeeld Herman Sorgeloos, Michiel Jansen
Kostuums: Elizabeth Jenyon

HANA BOBKOVA

Hamlet van 't Barre Land is een fascinerende gebeurtenis met diepe valkuilen waar de toeschouwer tijdens de voorstelling soms halsoverkop intuiemt. Maar is dit niet het geval bij elke *Hamlet*-voorstelling, kan men zich afvragen. Waarom is deze *Hamlet* bijzonder?

In de verschillende *Hamlets* die de geschiedenis van het Nederlandse toneel rijk is, trok het lot van de Deense prins, die de moord op zijn vader wil wreken, de aandacht. Hij ontroerde als de mens die aarzelt 'to be or not to be'. Het waren de handelingen, de verbeelding prikkelende beelden, de emoties, de karakters van de personages en hun verhaal, al of niet psychologisch verklaard en in de hedendaagse context geplaatst, die de toeschouwer raakten. De gedachten, reflectie en zelfreflectie, de taalstructuur, zowel de filosofische bespiegelingen als verbale rijkdom, sneuvelen in vele encenseringen niet zelden door de actualisaties — er werd een tol voor

de toegankelijkheid betaald.

Bij de *Hamlet* die de acteurs van 't Barre Land samen met regisseur Jan Ritsema als coproducties met het Brusselse Kaaitheater hebben gemaakt, is het niet andersom. De valkuilen van het verslappen van de aandacht liggen juist daar op de toeschouwer te wachten waar de rode draad van het verhaal door een afgeknippt wordt, daar waar de personages versplinterd en diffuus volstrekt op de achtergrond raken en daar waar geen sprake is van inbedding in de tijd. Dit is een *Hamlet* voor ingewijden die het verhaal en zijn personages kennen. Wat hier fascineert en de voorstelling domineert is de taal zelf, de tekst.

De voorstelling speelt zich niet in het luchtledige af, dat wil zeggen in de ruimte waar de taal gewichtloos zou kunnen zweven. Het toneelbeeld, vormgegeven door Herman Sorgeloos en Michiel Jansen, toont de materiele zwaarte aan. Massieve met parket ingelegde platen op vier poten als lage bedden, net iets boven de grond, vormen de eigenlijke toneelvloer, het podium. Sommige van deze circa twintig platen zijn gekanteld en daardoor is de vlakke niet egaal. Het plateau loopt in gedeelten naar achter omhoog en dan weer abrupt omlaag. Niet voor de achterwand hangt een rij van intens blauwe, grote vlakken zigzag als een blauwe bliksem die één keer een betekenis krijgt.

Afwijzing

De rivier waarin Ophelia verdrinkt baadt in het licht. Een eveneens daar opgehangen peertje gloeit op als een letterlijke vertaling dat in Pelonius' hoofd een lichtje gaat branden: na het lezen van Hamlets

brief aan Ophelia, gelooft hij namelijk dat de oorzaak van Hamlets waanzin zijn afwijzing door Ophelia is. In de drie uur van de voorstelling heeft de toeschouwer alle tijd om zich aan de schaarse veranderingen van beelden te kunnen laven.

De zes acteurs dragen opvallende kostuums en hun lichamen zijn gehuld in een soort van lange zwarte jassen bevindt zich een kleine orgie van ornamenten, van kleine mozaïeken, of meer prozaïsch, van bedrukte zijdeachtige stoffen van gewaden die net zichtbaar zijn.

Bij drie acteurs zien wij een rok met bloemmotieven in fel geel, paars en groen. Twee kostuums lijken op kolossale overgoeters met dikke plooiën. De ontwerper Elizabeth Jenyon liet zich enerzijds inspireren door 'excentrieke traditionele klederdrachten uit enkele Duitse regio's in de vorige eeuw', anderzijds door 'scans van hersendoorsneden'. Je moet het — en zeker dat laatste — weten. Het is in ieder geval zeer sophisticated, deze gelaagde combinatie van folklore, romantiek en wetenschap. Het zou ook kunnen staan voor de interpretatielagen die aan Hamlet kleven. Theatraal gaan de kostuums pas echt spreken door hetgeen de lichamen zeggen.

De wijze van bewegen van de acteurs heeft iets verhevens in zich. Zij zijn allerminst realistisch of illustrerend in hun rustige poses en statige, wel steeds veranderlijke tableaux. Zij stellen zich op de ongelijke vloer in verschillende configuraties op als figuren op een timpaan. Zij richten zich in een zeer consequent vastgehouden, ironische opstelling naar ons, de toeschou-

Acteurs van 't Barre Land in 'Hamlet'.

FOTO: HERMAN SORGELOOS

wers. Er zijn wel enkele zeldzame clusters van lichamen. Ter aanduiding van de dood doen de acteurs hun jassen uit.

Misdaad

Soms spelen de gebeurtenissen zich af voor de paneelvloer. Scherp belicht staan de acteurs pal voor de eerste rij. Hamlet nodigt de acteurs uit om een getuigenis af te dwingen over Claudius' misdaad door hun spel. Claudius, de echigenoot van Hamlets moeder Gertrude en de vermoord, dat vertelde tenminste diens geest aan zijn zoon. Maar wat is de werkelijkheid en wat verbeelding? Op het moment van het gespeelde is de werkelijkheid van het spel het enige wat geldt en alles lijkt schijn.

Visueel vallen de gebaren het meest op omdat deze ook het meest veranderlijk zijn gedurende de

voorstelling. De gebaren hebben iets schilderachtigs tweedimensionaal en zijn aanwijzend, verheffend, naar zelden richting het publiek: de armen gespreid, de handpalmen naar de armen en handen spreken ligt uit en kondigt aan. Op de vloer van panelen en in hun lange jassen roepen de gestalten associaties op niet vroegchristelijke kunst, of om dichtert bij huis te blijven, met bijvoorbeeld de figuren van Hans Memling.

De acteurs spelen gewoonlijk met hun zevenen. (In de bijgewoonde voorstelling ontbrak er één door ziekte.) De teksten van de hele tragedie worden door alle acteurs vertolkt; er is geen sprake van een traditionele rolverdeling. Dat is de meest radicale ingreep. De zinnen van dialogen en monologen zijn verdeeld over verschillende acteurs zodat de toeschouwer in verwarring

wordt gebracht als men het personage Hamlet, Ophelia, of wie dan ook wil volgen.

Hamlet als centrale figuur is verdwenen en als het ware in alle aanwezigen opgelost. Hamlets probleem betreffende de noodzaak om keuzen te maken en beslissingen te nemen, wordt het probleem van iedereen. De acteurs, niet gehinderd door de noodzaak personages en verhaal te verbeelden, spreken de tekst niet vanuit het perspectief van telkens één personage maar vanuit het multiperspectief van de tekst zelf. Misschien beoogde Edward Gordon Craig zoets al aan het begin van de vorige eeuw toen hij Hamlet wilde encenseren als een verhaal dat zich in het hoofd van Hamlet afspeelt.

De spelers van 't Barre Land representeren geen personages, zij presenteren zich als collectief. Zij gebruiken ook geen emotionele

expressie, waarop in het theater en de kunst vanaf de romantiek nadruk wordt gelegd. Zij doen een beroep op hun hersenen, op hun intellect en vragen hetzelfde van de toeschouwer. De nadruk ligt op de zoektocht naar de diepere waarden van de tekst, maar er worden geen betekenis of interpretaties opgelegd. De tekst biedt een breed, oneindig veld van reflecties op collectieve en individuele geschiedenissen.

De acteurs gaan het gesprek met de tekst aan en zij doen dat meerstemmig, fascinerend en soms virtuoos. Waar zij in hun vorige encensering van *Platonov* vooral zichzelf via de tekst presenteerden, waar in hun *Faust* de ouderwetse retorische tekstzeggings klonk, gedempt alleen door de stille voordracht, zijn ze nu in hun benadering volgroei. Ze beheersen allemaal de tekst tot in de finesse, want in de geziene voorstelling vervingen ze improviserend moeiteloos een ontbrekende acteur en wisten ze ook met de tekst en het onverwachte speels en humoristisch om te gaan. Ze praten 'lichtvoetig' en staand en lopend, een gebaar makend of een opgerolde rok in de hand houdend, scheppen ze een visuele kwaliteit en toch concentreren zij zich intellectueel op de tekst. Om hun spel te beschrijven, zouden de zinnen die ze zeggen herhaald moeten worden en in een filosofisch traktaat verklaard.

De snelheid van de tekstzeggings is adequaat maar stelt hoge eisen aan de waarneming. Je moet niet de acteurs meedenken, maar soms zul je even willen stilstaan om zelf het gesprek met de taal te voeren. Een ander probleem ligt op de loer als een acteur maar neigt om zichzelf te presenteren. De spelers zijn gepassioneerd, vragend, onderzoekend, beslissend, wetend, zeker en onzeker, maar soms ook aanstellerig, ironisch en balinerend. Zij creëren een verscheidenheid aan standpunten en meningen in de onmiddellijkheid van de beleving, waardoor de tekst op deze wijze prominent zijn actuele zijn verwerft. Be

tekst die eeuwen geleden geschreven werd, krijgt zijn hier en nu niet door de interpretaties en verklaringen, maar door ontstaan op het moment van de zeggings. Zo komt de werkelijke openbaring van het geschreven woord dat gesproken wordt tot stand. De acteurs zijn als het ware hogepriesters van de taal. Ook hun uiterlijk en hun gebaren vallen daarmee samen, want zij bezwieren en voeren hun gesprek met de hoogste macht — De Tekst, Het Woord.

De lezer kan zich afvragen of dit nog theater is of een zuiver intellectuele bezigheid met de taal van Shakespeare, die op zich al een hoge abstractie bezit. Waar zijn de handelingen, de personages en het verhaal van *Hamlet* in zijn concrete, materiele dimensie? 't Barre Land onderzoekt de grens van het theater en biedt tegenwicht voor het theater van beelden, muziek, dans en video-projecties. Diegenen voor wie juist de zintuiglijke sensatie, de wereld van associatieve beelden en de gevoelsexpressie op het toneel nooit té veel kunnen zijn, diegenen die de representatie van een eenduidige visie op de wereld niet afwijzen, zullen met deze *Hamlet* niet enthousiast instemmen.

Maar dit soort theater past wonderwel in de cultuur van een land waar de taal het middel voor het oplossen van conflicten is en alles moet en kan worden besproken, en waar eeuwenlang de visie op de wereld onlosmakelijk verbonden was met de eigen interpretatie van het Woord waarvan de betekenis niet vaststond.

De toeschouwer zal op de momenten van inzichten in de tekst wel de vreugde en blijdschap van de aangeboden rijkdom kunnen beleven. Naar meer, zoals verheffing of zelfs extase, reikt deze *Hamlet* en met hem 't Barre Land vooralsnog (?) niet.

Tournee 1/11 4/15 Informa: 030 231 91 42

Hana Bobkova is theaterwetenschapper.